

The effect of tourism on health in the verses of the Quran

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors

Hossein Shishebor¹
Mohammad Hossein Jafari*²
Saeed Daryae³

How to cite this article

Shishebor H, Jafari M H, Daryae S. The effect of tourism on health in the verses of the Quran, *Journal of Quran and Medicine*. 2023; 8(2): 134-142.

1. PhD student, Department of Public Law, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Public Law, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran. (Corresponding Author)
3. Assistant Professor, Department of Law, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.

* Correspondence:
Email: Vakeel@gmail.com

ABSTRACT

Purpose: The religion that shows Islam as the most perfect divine religion to guide people, all the points that are necessary for the happiness and progress of human life; It has a place in itself. Tourism, which is referred to as the invisible economy, is one of the foundations of earning money for countries, and it is explicitly emphasized in the Quran and narrations. Also, the impact of the Quran on human health is undeniable and has been the focus of doctors and scholars. The word tourism is mentioned under the title of "journey" in most verses of the Quran.

Materials and Methods: In this research, the analytical descriptive method and the document approach from Islamic jurisprudential texts have been used.

Findings: Economic sanctions in Iran by other countries and lack of attention to alternative oil economies have caused damage to the country's economic body and led to thinking about alternative ways to solve economic problems and progress.

Conclusion: Paying attention to Quranic verses and hadiths in the field of tourism can definitely lead to the progress and development of the country and remove the problems that have arisen. This research examines tourism in Ayat with a practical perspective and at the end gives a complete summary of the purpose of tourism.

Keywords: Tourism, Islamic world, travel, Holy Quran, health.

گردشگری بر سلامت در آیات قرآن تاثیر

به-طور مستقیم امر به گردشگری نموده است و ۷ آیه توصیه غیر مستقیم نموده است.

در نگرش قرآن مسئله سیر و سیاحت، امری بسیار مهم شمرده شده و برای آن جایگاهی بسیار رفیع و ارزشمند در نظر گرفته شده است. به گونه‌ای که قوم سبا را به داشتن این نعمت دعوت به پاسگزاری از این مسئله می‌کند و در زمان خشم، آنان را به جهت کوتاهی و از دست دادن آن، سرزنش و نکوهش می‌کند پس می‌توان به این نتیجه رسید که امر گردشگری همراه با آرامش و امکانات برای انسان تا چه اندازه مهم و اساسی است که خداوند گرفتن آن را عذابی سخت برای قومی ناسپاس برمی‌شمارد. توجه به سلامت امری مهم در دین اسلام و از واجبات بر شمرده شده است. قرآن در سوره ایلاف نیز به قوم قریش یادآور می‌شود که چنین امکانات گردشگری و سیاحتی را برای ایشان دست کم در دو فصل بهار و زمستان فراهم کرده است تا در زمستان به سوی یمن گرمسیری سیر کنند و از منافع این سیر بهره‌مند گردند و در تابستان به سیر شامی بروند و از طراوت بهاری منطقه مدیترانه و شامات استفاده کنند و از تجارت و بازرگانی آن سود فراوان ببرگیرند.

از آنجا که علاقه به سیر و سفر و آگاهی نسبت به سرزمین‌ها، ملت‌ها و فرهنگ‌ها از نیازهای وجودی انسان و مایه تعالی و ترقی جوامع انسانی منشا یک سلسله آثار مثبت و سازنده زندگی بشر است اسلام نیز آنها را مورد حمایت قرار داده در آیات و روایات باب سیر و سفر به مناطق دور دست کره زمین بلکه فراتر از آن را بر روی مسلمانان باز اعلام کرده است. بنا به حکم فطرت به کشش درونی بشر مبنی بر کاوش و تحقیق درباره سرگذشت و آداب و رسوم ملتها فرهنگ و تمدن‌ها و نیز به دنبال تشویق اسلام به سیاحت و جهانگردی رمالان و سیاحان معروفی در تاریخ اسلام به جهانگردی اقدام کردند و از این راه آثار ارزنده‌ای از خود به یادگار گذاشتند از این گروه می‌توان به ابوریحان بیرونی که به سرزمین هند سفر کرده و در حدود ۴۰ سال درباره مسائل و آداب و رسوم فرهنگ و عقاید سرزمین هند به پژوهش پرداخت و ابن جبیر که از اندلس تا مشرق، اوسط و یاقوت حموی که از روم تا مرو، ابن بطوطه از طنجه تا چین و ابن خلدون که از اندلس تا سمرقند را به عنوان گردشگر سیر و سفر کردند اشاره نمود.

بسیاری از کشورها صنعت گردشگری را به عنوان منبع اصلی درآمد خود قرار داده‌اند. گردشگری صنعت گسترده‌ای است که شامل حمل و نقل، هتلداری و... می‌شود. صنعت توریسم در رشد، پیشرفت و تکامل فرهنگی و اجتماعی کشورها نقش اساسی دارد و موجب عرضه ارتباط فرهنگی مستقیم و بدون واسطه به علاقه‌مندان می‌شود. این صنعت علاوه بر مزایای اقتصادی برای کشورهایی که این صنعت را توسعه داده‌اند موجب بهبود روابط بین کشورها و مشاغل می‌گردد. همچنین موجب بهبود ارزش ارز آن کشور می‌گردد. از طرف دیگر به موجب آشنایی گردشگران با فرهنگ کشور فرصت‌های تبادل فرهنگی را فراهم می‌سازد. این امر موجب کاهش

حسین شیشه بر^۱

دانشجوی دکتری، گروه حقوق عمومی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

محمد حسین جعفری^{۲*}

استادیار، گروه حقوق عمومی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران (نویسنده مسئول).

سعید دریایی^۳

استادیار، گروه حقوق، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

چکیده

هدف: دین مبین اسلام به عنوان کامل‌ترین دین الهی برای هدایت انسان‌ها، تمام نکاتی که برای سعادت و پیشرفت زندگی بشر ضروری هست؛ در خود جای داده است. گردشگری که از آن تحت عنوان اقتصاد نامرئی نام برده می‌شود یکی از مبانی کسب درآمد کشورها می‌باشد و در قرآن و روایات به طور صریح مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین تأثیر قرآن بر سلامت انسان امری غیر قابل انکار و مورد توجه پژوهشگران و علما بوده است. واژه گردشگری در بیشتر آیات قرآن از آن تحت عنوان «سیر» یاد شده است.

مواد و روش: در این پژوهش از روش توصیفی تحلیلی و رویکرد اسناد از متون اسلامی فقهی بهره گرفته شده است.

یافته‌ها: تحریم‌های اقتصادی در کشور ایران از طرف سایر کشورها و عدم توجه به اقتصادهای جایگزین نفت موجب آسیب به بدنه اقتصادی کشور شده و منجر به تفکر برای راه‌های جایگزین برای حل مشکلات اقتصادی و پیشرفت گردیده است.

نتیجه‌گیری: توجه به آیات قرآنی و احادیث در عرصه گردشگری یقیناً می‌تواند منجر به پیشرفت و توسعه کشور گردیده و مشکلات پیش آمده را از سر راه بردارد. این پژوهش با دیدگاه کاربردی به بررسی گردشگری در آیات پرداخته و در پایان به جمع‌بندی کامل جهت هدف گردشگری می‌پردازد.

واژگان کلیدی: گردشگری، جهان اسلام، سفر، قرآن کریم، سلامت

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۱۶

*نویسنده مسئول: Vakeel@gmail.com

مقدمه

از دیدگاه قرآن، این کتاب به عنوان آخرین کتاب آسمانی تمام نکاتی برای سعادت بشر ضروری هست در خود جای داده است. تکرار برخی واژه‌ها در قرآن دلیل بر اهمیت شارع و موکد بودن مسئله می‌باشد. در قرآن کریم ۱۴ آیه در ارتباط با گردشگری وجود دارد که ۱۱ آیه در مکه و ۳ آیه در مدینه نازل شده است. همچنین ۷ آیه

وابستگی کشور به صنعت نفت گشته و موجب توسعه پایدار می گردد.

علت عدم بررسی فقهای پیشین به گردشگری به دلیل عدم مطرح شدن آن در گذشته و همچنین عدم نیاز به بحث بوده است. قرآن کریم برای مسائل تربیتی اهمیت خاصی قائل بوده و تاکید می کند که مسلمانان از محیط زندگی خود بیرون آمده و به سیر و سیاحت بپردازند.

گردشگری قلب تپنده اقتصاد جهان است که در صورت توقف، اقتصاد جهان نیز فرومی پاشد. حدود ۱۰ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان به صنعت گردشگری اختصاص یافته و ۱۰ درصد شاغلان جهان نیز در یکی از حوزه های مشاغل گردشگری مشغول به کارند. تورسیم جهانی سالانه ۱۳۴۰ میلیارد دلار به اقتصاد جهانی کمک می کند که ۳۹ درصد آن به جیب دولت های اروپایی می رود. بنابراین جای تعجب نیست که ۵۲ درصد کل توریست های جهان نیز راهی کشورهای این منطقه می شود. کشورهای حوزه آسیا-پاسفیک نیز از ۲۴ درصد کل گردشگران استقبال می کنند و در عوض سهمی ۲۹ درصدی از یک درآمد های گردشگری می برند. کشورهای منطقه آمریکای شمالی، مرکزی و جنوبی نیز از کل ارزش افزوده ای که گردشگری جهانی ایجاد کرده، ۱۶ درصد را از آن خود کرده اند. تعداد گردشگرانی که از این منطقه بازدید کرده اند، معادل ۱۶ درصد کل توریست های جهانی است. گردشگری می تواند در کاهش بسیاری از مشکلات موثر بوده و موجب افزایش توان اقتصادی و افزایش درآمد سازمان های اداره کننده شهر شود.

مفهوم گردشگری

واژه تورسیم که معادل فارسی آن گردشگری می باشد، از دو بخش ترکیب یافته است، تور به معنای سفر، گشت، مسافرت، سیاحت و ایسم، پسوندی که اشاره به مکتب یا اندیشه ای فلسفی، مذهبی، سیاسی، ادبی و غیره دارد. بنابراین تورسیم یعنی مکتبی که پایه فکری آن سیاحت و گردشگری است. ده ها تعریف از گردشگری ارائه شده که برخی از این تعاریف مورد قبول سازمان جهانی گردشگری و سایر مجامع بین المللی قرار گرفته اند، از جمله: «تمام مسافرت هایی که منجر به اقامت یک شبه در مقصد شود، اما مدت زمان دور بودن از منزل نباشد، بیش از یک سال باشد».

جهانگرد در معنای وسیع فردی است که حداقل یک شبانه روز خارج از منزل و اقامتگاه خود زندگی کند. قانون در تعریف ایرانگردی و جهانگردی مقرر نموده است (منظور از ایرانگردی و جهانگردی عبارت است از هر نوع مسافرت انفرادی یا گروهی که بیش از ۲۴ ساعت بوده و به منظور کسب و کار نباشند. موارد زیر در قرآن اغلب برای حرکت و گردشگری آمده است. سیر با مشتقاتش در قرآن ۲۷ بار، مشی ۲۳ بار، رحله ۴ هجرت ۳۱ بار، سفریون ۱۲ بار، فی الارض بار به معنای مسافرت، ساجح ۳ بار، فاسعوا ۳ بار، اذهبوا ۳۷ بار آمده است (۱)

در قانون اساسی جمهوری ایران در هیچ کجا به گردشگری اشاره نشده است و صرفاً در برنامه های توسعه کشور گردشگری مورد توجه قانونگذار بوده است. توجه به گردشگری مسلماً حلال مشکلات زیادی در کشور بوده و ترقی کشور را رقم خواهد زد. هدف این پژوهش در واقع پاسخ به این پرسش هست که دیدگاه دین اسلام در آیات نسبت به گردشگری چه می باشد.

مشروع بودن صنعت گردشگری:

گردشگری حلال نوعی از گردشگری مذهبی است که تمام فعالیت های آن از نظر قوانین اسلامی مجاز شمرده می شود. بنبر بررسی سازمان جهانی گردشگری، گردشگری حلال به صورت نوع خاصی از گردشگری مذهبی، منافع کشف نشده بسیار و شانس های تجاری زیادی را به کشورهای مسلمان و به ویژه آسیای میانه به لحاظ محصولات متعدد فرهنگی، مذهبی ارائه می کند. در این کتاب آسمانی نه تنها سیاحت و گردشگری به سبب آثار وفایده های فراوان آن امری مشروع و مباح شمرده شده، بلکه ترک آن دست کم برای گروهی از انسان ها مورد سرزنش و توبیخ قرار گرفته است. (۳)

گردشگری مکروه:

هرگونه گردشگری و سیاحتی که انسان نتواند در آن اعمال عبادی و وظایف دینی خود را آسوده خاطر انجام دهد، بلکه در انجام آن ها دچار مشکل شود را باید مکروه دانست، گرچه سیاحت در خشکی و به هدفی غیر از تجارت باشد.

گردشگری حرام:

سفر برای گناه و مخالفت با دستورهای شرع مقدس اسلام از نوع گردشگری حرام به شمار می آید. هر سفری که هدف از آن، خوش گذرانی نا مشروع، شرابخواری، قمار بازی و می گساری باشد، یا هر سفری که با ظلم و تجاوز بر مسلمانان همراه باشد و یا سفری که به ایمان و دین فرد ضربه بزند و او را از ادای تکالیف دینی بازدارد سفر معصیت و حرام می باشد. (۴)

گردشگری در آیات قرآن

۱- آیه ۱۳۷ سوره آل عمران
«قَدْ خَلَتْ مِنْ قُلُوبِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ» (۲)

پیش از شما مللی بودند و رفتند، پس در اطراف زمین گردش کنید تا ببینید چگونه تکذیب کنندگان (وعده های خدا) هلاک شدند.

کلمه (سنن) جمع سنت است، که به معنای طریقت و روشی است که باید در مجتمع سیر شود، و این که امر فرموده در زمین سیر کنند برای این است که از سرگذشت امتهای گذشته عبرت بگیرند، و سرانجام پادشاهان و فراعنه طاغی را ببینند که چگونه قصرهای رفیعیان به دردشان نخورد، و ذخیره های موزه سلطنتیشان، و تخت

آنچه گفتیم یک مطلب تازه و جدیدی نبوده، بلکه سنت الهی بوده که همواره در دعوت های دینیش جریان داشته است، انبیای گذشته نیز فرشته نبوده اند، بلکه از میان همین مردم مبعوث می شدند، مردانی از اهالی آبادیهای خود بودند و با مردم آبادی خود نشست و برخاست میکردند و همه ایشان را می شناختند، با این تفاوت که خداوند به ایشان وحی فرستاده و ایشان را بسوی آنان گسیل می داشته تا بسوی او دعوتشان کنند عینا همینطور که رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) مامور شده و دارد دعوت می کند، برای قوم او هم مؤونه زیادی ندارد تا بگفته های او ایمان پیدا کنند، مؤونه اش همین است که در روی زمین سیر و تفکر کنند، تا ببینند عاقبت کسانی که قبل از ایشان می زیسته اند به کجا کشید که اگر چنین سیری را شروع کنند خواهند دید که بلاد ایشان بصورت مخروبه ها درآمده، خانه هایشان خالی و ویران گشته است، و آن آثار بخوبی و با زبان بی زبانی از سرانجام کار آن اقوام خبر داده، اثر کفر و لجاجت و تکذیب آیات خدا را نشان می دهد. (۶)

۴-آیه ۳۶ سوره نحل

فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ

س در روی زمین بگردید و بنگرید که عاقبت تکذیب کنندگان چگونه بود.

(فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبة المکذبین) - از ظاهر سیاق بر می آید که خطاب در کلمه (سیروا: سیر کنید) به کسانی است که شرک ورزیده و می گفتند: (اگر خدا می خواست چیزی غیر از او نمی پرستیدیم) و الثفات از غیبت به خطاب به ایشان برای بهتر تاثیر کردن سخن و تثبیت کلام و اتمام حجت بوده است. جمله مورد بحث، متفرع است بر بیانی که در جواب حجت مشرکین، هم بطور اجمال و هم بطور تفصیل ایراد شد و حاصل معنای آن این است که رسالت و دعوت نبوی از باب اراده تکوینی نیست که وقتی می گوید: عبادت تنها و تحریم حلالهای خدایی را ترک کنید، مشرکین مجبور به آن شوند تا اگر مجبور نشدند بگویند: دعوت، دعوت نبوی و آسمانی نیست و این شخص در ادعایش که (من فرستاده خدایم) دروغ می گوید بلکه دعوت نبوی هم مانند سایر دعوتها عادی است خداوند هم به خاطر آن، اشخاصی را مبعوث می کند تا شما را به عبادت خدا و دوری از طاغوتها دعوت کنند، و حقیقت این دعوت انذار و تبشیر است، دلیل بر این معنی هم آثاری است که از امتهای گذشته و انقراض یافته باقی مانده و از نزول عذاب حکایت می کند، پس در پهنای زمین سیر کنید تا ببینید سرانجام تکذیب کنندگان چه بوده است و در نتیجه بفهمید که دعوت انبیاء همین دعوت عادی که انذار و تبشیر اساس آن را تشکیل می دهد حق است و رسالت به آن معنایی که شما پنداشته اید نیست. (۷)

۵-آیه ۶۹ سوره نمل

فَلْيَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ

بگو: «در روی زمین سیر کنید و ببینید عاقبت کار مجرمان به کجا رسید!»

مزین به جواهرشان، و لشکر و هوادارانشان سودی به آنان نبخشید، و خدای تعالی همه را از بین برد، و چیزی به جز سرگذشتی که مایه عبرت باشد از آنان باقی نماند، ولی فرو رفتگان در غفلت کجا؟ و عبرت کجا؟ و اما اینکه بیائیم آثار باستانی آنان را و مجسمه هایشان را حفظ کنیم، و در کشف از عظمت و مجد آنان مخارج گزاف و زحمات طاقت فرسائی را تحمل نمائیم، از اموری است که قرآن کریم هیچ اعتنائی به آن ندارد، چون این خود یکی از مصادیق بت پرستی است، که در هر دوره ای به شکلی و در لباسی خودنمائی می کند، و ما ان شاء الله به زودی پیرامون این معنا بحثی مستقل ایراد خواهیم کرد، و در آنجا معنای و ثنیت و بت پرستی را تجزیه و تحلیل خواهیم نمود. (۵)

در این آیه شریفه، علاوه بر اشاره به جهانگردی ذکر شده که جهانگردی هدفدار و بازدید توأم با اندیشه، بهترین کلاس برای تربیت انسان هاست. بنابراین در قرآن دلیل اهمیت سیر و سیاحت هم مورد بررسی واقع شده است

۲-آیه ۱۱ سوره انعام

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ

بگو: در (روی) زمین بگردید، سپس بنگرید که عاقبت تکذیب کنندگان چگونه بوده است!

قرآن در اینجا برای بیدار ساختن این افراد لجوج و خود خواه از راه دیگری وارد شده و به پیامبر دستور می دهد که به آنها سفارش کند، در زمین به سیر و سیاحت پردازند و عواقب کسانی که حقایق را تکذیب کردند با چشم خود ببینند، شاید بیدار شوند (قل سیروا فی الارض ثم انظروا کیف کان عاقبة المکذبین). شک نیست که مشاهده آثار گذشتگان و اقوامی که بر اثر پشت پا زدن به حقایق راه فنا و نابودی را پیموندند، تاثیرش بسیار بیشتر از مطالعه تاریخ آنها در کتابها است، زیرا این آثار حقیقت را محسوس و قابل لمس می سازد. شاید به خاطر همین است که جمله انظروا (نگاه کنید) را به کار برده نه تفکروا (ببینید). ضمنا ذکر کلمه ثم که معمولا در مورد عطف با فاصله زمانی به کار میرود، ممکن است به خاطر توجه دادن به این حقیقت باشد که در این سیر و قضاوت خود عجله نکنند، بلکه هنگامی که آثار گذشتگان را مشاهده کردند، با حوصله و دقت ببینند سپس نتیجه گیری کرده، عاقبت کار آنها را با چشم ببینند.

۳-آیه ۱۰۹ سوره یوسف

أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ

پس آیا اینان در روی زمین سیر نکرده اند تا بنگرند که عاقبت کسانی که پیش از آنها بودند

بعد از آنکه خدای سبحان حال مردم را در ایمان به خود و سپس حال رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) را در دعوت مردم بیان نموده، خاطر نشان ساخت که دعوت پیامبر ناشی از رسالت الهی است، و از اغراض مادی که بدان وسیله مزدی به دست آورده نفعی کسب کند نیست، اینک در این آیه این معنا را بیان می کند که

ناصحنی چون فرستاده او نیست لاجرم کلام خدا و سخن فرستاده او را می شنوند در نتیجه از آنانی می شوند که دارای گوشه شنویند که با آن به سوی سعادت راهنمایی می شوند. (۹)

۷- آیه ۲۰ سوره عنکبوت

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

بگو: در روی این زمین سیر کنید، پس بنگرید که چگونه آفریدگان را ایجاد کرده، سپس خداوند عالمی دیگر را احداث خواهد کرد. حقا که خدا بر همه چیز تواناست.

این آیه تا سه آیه بعد، رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) را دستور می دهد که مشرکین را مخاطب قرار داده، و حجت خود را علیه ایشان تمام کند، و به سیر در زمین ارشادشان نماید تا بفهمند کیفیت آغاز خلقت و ایجاد ایشان با اختلافی که در طبیعتهای خود دارند، و تفاوتی که در رنگها و اشکالشان هست، چگونه بوده، و چگونه خدا آنها را بدون الگو و نقشه قبلی، و بدون حساب و عددی معین، و یا نیرویی مثل هم آفریده، این طرز فکر دلیل قاطعی است بر اینکه قدرت او حساب و اندازه ندارد، وقتی چنین است، نشاء آخرت را هم مانند نشاء اول خلق می کند، پس آیه شریفه در معنای آیه (و لقد علمتم النشاه الاولى، فلو لا تذکرون) می باشد. (۱۰)

۸- آیه ۹ سوره روم

أَمْ لَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضِ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (۲)

و آیا در روی زمین سیر نکردند تا بنگرند که عاقبت کسانی که پیش از آنها بودند چگونه بود؟ آنها که نیرومندتر از اینان بودند و زمین را (برای زراعت و نهال و غیره) شخم زدند و بیش از آنکه اینان آباد کنند آباد کردند، و پیامبرانشان دلائل روشنی (از توحید و رسالت و معاد) برای آنها آوردند (لکن به کیفر انکار و تکذیب هلاک شدند)، پس خدا بر آن نبود که به آنها ستم کند و لکن خودشان به نفس خود ستم می کردند.

تفسیر: بعد از آنکه فرمود: بسیاری از مردم به معاد کافرند، و چون با کفر به معاد، دین حق لغو می شود، لذا دنباله آن سرگذشت امتهای کافر گذشته را خاطر نشان ساخت، باشد که از شنیدن آن عبرت گرفته و از کفر دست بردارند، و کلمه (اثاروا الارض) به معنای زیر و رو کردن زمین برای زراعت و تعمیر و امتثال آن است. (۱۱)

۱۰- آیه ۴۲ سوره روم

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانُوا أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ (۲)

بگو: در روی این زمین سیر کنید، پس بنگرید که سرانجام کسانی که پیش از شما بودند (از طاغیان و ستم پیشگان و ثروت اندوزان) چگونه بود!

در این جمله، خدای تعالی دستور می دهد تا مشرکین را در برابر انکار بعث، تهدید و انذار کند و دستورشان دهد که در زمین سیر کنند و عاقبت مجرمینی که انبیاء را تکذیب کردند و انذار آنان از روز قیامت را به هیچ گرفتند، ببینند، چون نظر و تفکر در عاقبت امر ایشان، آنطور که خانه ای خرابشان و آبادهای ویران و دلالت می کند برای صاحب بصیرتی که بخواهد عبرت بگیرد کافی است. و اگر در آیه شریفه از تکذیب کنندگان، به مجرمین تعبیر فرمود، خواست تا نسبت به مؤمنین که ترک جرائم گفته اند لطف فرموده باشد، (بعضی این چنین گفته اند). و ممکن هم هست بگوییم: آیه شریفه، حجتی را بر معاد اقامه کرده، به این بیان که منتهی شدن عاقبت امر مجرمین به عذاب انقراض، خود دلیل است بر اینکه جرائم و ظلمها این اثر را در پی دارد که صاحبش را گرفتار مؤاخذ و عذاب کند و بطور کلی عمل چه احسان و چه ظلم برای صاحب نگاهداری می شود، تا روزی طبق آن محاسبه گردد و اگر حساب تمامی اعمال مردم و کیفر آنها - مخصوصا پاداش اعمال صالح - در دنیا واقع نمی شود قطعا نشاء دیگری هست که در آنجا واقع خواهد شد و آن نشاء آخرت است. پس آیه شریفه در معنای آیه (ام نجعل الذین آمنوا و عملوا الصالحات کالمفسدین فی الارض ام نجعل المتقین کالفجار) می باشد و مؤید این بیان، جمله (عاقبة المجرمین) است، زیرا اگر مراد، تهدید مکذبین رسالت و تحریف ایشان بود، مناسبتر آن بود که بفرماید: (عاقبة المکذبین)، همچنان که قبلا نیز اشاره کردیم. (۸)

۶- آیه ۴۶ سوره حج

أَقَلُّمٌ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ

آیا در (روی) این زمین سیر نکرده اند تا برای آنها دل هایی پیدا شود که بدان ببینند یا گوش هایی که بدان بشنوند؟! زیرا در حقیقت چشم های ظاهر کور نمی شود و لکن دل هایی که در میان سینه هاست کور می گردد.

در این آیه مردم را وادار می کند به اینکه از سرگذشت این قراء و شهرها که هلاک و ویران شدند و از این آثار معطله و قصور مشیده که امتهای گذشته از خود به یادگار گذاشته اند عبرت گیرند. در زمین سیر کنند که سیر در زمین چه بسا آدمی را وادار به تفکر کند که چه شد که این امم نابود شدند و در جستجوی دلیل آن متوجه این دلیل شوند که هلاکت آنان به خاطر شرک به خدا و اعراض از آیات او و استکبار در مقابل حق و تکذیب رسولان بوده، آن وقت است که صاحب قلبی می شوند که با آن تعقل می کنند و همان عقل و قلب ایشان را مانع از شرک و کفر شود. این در صورتی است که سیر در زمین ایشان را به تعقل و تفکر وادارد و اگر این مقدار در ایشان اثر نگذارد حداقل عبرت گیری وادارشان می کند که به سخن مشفق خیرخواه که هیچ منظوری جز خیر ایشان ندارد گوش دهند و اندرز واعظی را که نفع و ضرر و خیر شر ایشان را تمیز می دهد به جان و دل بپذیرند و هیچ مشفق و واعظی چون کتاب خدا و هیچ

انسانی و مالی) و آثار وجودی در روی زمین (مانند قلعه ها، شهرها و بناها) بیشتر و قوی تر بودند، پس خدا آنها را به کیفر گناهانشان مؤاخذه کرد و برای آنها نگهدارنده ای از (عذاب) خدا نبود.

تفسیر: معنای آیه این است که: (اولم یسیروا) چرا این مردمی که ما پیامبر به سوشان گسیل داشته ایم به (سیر فی الارض فینظروا) در زمین نمی پردازند، تا به نظر تفکر و عبرتگیری بنگرند که (کیف کان عاقبة الذین کانوا من قبلهم) عاقبت مردمی که قبل از ایشان می زیسته اند چگونه بوده و آن امتها در اثر تکذیب پیامبران خود چه سرانجامی داشتند. (کانوا هم اشد منهم قوه) با اینکه آن امتها از اینان نیرومندتر و دارای تمکنی و تسلطی بیشتر و آثارا و آثاری چون شهرهای محصور به قلعه های محکم و کاخهای عالی و پی ریزی شده داشتند، (فی الارض فاخذهم الله بذنوبهم) در همین زمین که اینان زندگی می کنند زندگی می کردند، ولی خدا ایشان را به کیفر گناهانشان بگرفت و به جرم اعمالشان هلاکشان کرد (و ما کان لهم من الله من واق) و از ناحیه خدا هیچ حافظی که حفظشان کند نداشتند. (۱۵)

۱۴- آیه ۸۲ سوره غافر

أَلَمْ یَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ فِیَنْظُرُوا کَیْفَ کَانَ عَاقِبَةُ الذِّینِ مِنْ قَبْلِهِمْ کَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَاراً فِی الْأَرْضِ فَمَا أَعْنَى عَنْهُمْ مَا کَانُوا یُکْسِبُونَ (۲)

ترجمه: پس آیا در زمین سیر نکردند تا بنگرند عاقبت کسانی که پیش از آنها بودند چگونه بود؟

تفسیر: این آیه شریفه مشرکین را ملامت می کند و آنان را به سرگذشت امتهای سابق و سنت قضای الهی که در آن امتها جریان داشت توجه می دهد. و نظیر این آیه در اوائل سوره نیز گذشت و گویا غرض از آن در آنجا این بوده که برای آنها روشن سازد که خدا هر یک از آن امتها را به گناهانشان بگرفت، چون هر وقت پیغمبرشان با معجزات به سوشان آمدند، کفر ورزیدند و به همین جهت در آنجا دنبال آیه فرمود: (فاخذهم الله بذنوبهم خدا ایشان را به گناهانشان بگرفت) ولی در اینجا غرض این بوده که برای مشرکین روشن کند که آنچه در زندگی به دست می آورند، بی نیازشان نمی کند و از عذاب خدا جلوگیری نمی نماید، نه آن خوشحالی ها که از دانش خود دارند و نه توبه شان و ندامتشان از آنچه که کرده اند.

۱۵- آیه ۱۰ سوره محمد

أَلَمْ یَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ فِیَنْظُرُوا کَیْفَ کَانَ عَاقِبَةُ الذِّینِ مِنْ قَبْلِهِمْ دَمَرُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَ لِّلْکَافِرِینَ أَمْثَالُهُمْ (۲)

پس آیا آنان در روی زمین سیر نکردند تا بنگرند که عاقبت کسانی که پیش از آنها بودند چگونه بود؟! خداوند آنچه را داشتند (از نفوس و عائله و اموال) هلاک نمود و (البته) برای این کافران نیز امثال این عاقبت ها و عقوبت ها خواهد بود.

در این آیه شریفه رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) را مأمور می کند به اینکه به مردم دستور دهد در زمین سیر کنند، و سرانجام و آثار باقیمانده اقوام گذشته را ببینند، که چگونه خانه هایشان خراب گشته، و آثارشان محو شد، و تا آخرین نفر منقرض شدند، و نسلشان قطع گشت، و دچار انواع گرفتاریها و بلاها شدند، به خاطر اینکه بیشترشان مشرک بودند، پس خدا جزای بعضی کرده هایشان را به ایشان چشاند، تا شاید عبرت گیرندگان عبرت گیرند. (۱۲)

۱۱- آیه ۱۸ سوره سبا

وَجَعَلْنَا بَنِيهِمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَ قَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِي وَآيَاماً آمِنِينَ (۲)

و میان (شهر) آنان و میان شهرهایی که آنها را برکت داده بودیم (سرزمین شامات) شهرهایی آشکار (نزدیک و به هم پیوسته) قرار داده بودیم و سیر و سفر را در میان آنها معین و محدود کرده بودیم (فاصله مساکن و مقدار سفر میان آنها یک اندازه بود، و گفتیم) شب ها و روزها در میان این شهرها با آرامش و امنیت سیر کنید.

تفسیر: (و قدرنا فیها السیر) - یعنی سیر در آن قراء را به نسبتی متناسب قرار دادیم، نه مختلف، به طوری که نسبت مسافت بین اولی و دومی، برابر بود با نسبت مسافتی که بین دومی و سومی بود، (سیروا فیها لیالی و ایاماً آمنین) در این جمله کلمه قول در تقدیر است، و تقدیر آن (قلنا سیروا...) است، یعنی و به ایشان گفتیم که: در این قریه ها سیر کنید، در حالی که ایمن باشید، اگر خواستید در روز گردش کنید، و اگر خواستید در شب، و خلاصه معنا، این است که آن چنان امنیت در این قراء برقرار کردیم، که سیر شب و روز در آنها فرقی نداشت، هر وقت می خواستند می توانستند با آرامش خاطر به سیر پردازند. (۱۳)

۱۲- آیه ۴۴ سوره فاطر

أَوَلَمْ یَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ فِیَنْظُرُوا کَیْفَ کَانَ عَاقِبَةُ الذِّینِ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ کَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَ مَا کَانَ اللَّهُ لَیُعْجِزَهُ مِنْ شَیْءٍ فِی السَّمَاوَاتِ وَ لَا فِی الْأَرْضِ (۲)

و آیا در روی زمین سیر نکردند تا بنگرند که سرانجام کسانی که پیش از آنها بودند چگونه بود؟ در حالی که آنان نیرومندتر از اینها بودند و هرگز خدا چنین نبوده که چیزی او را در آسمان ها و در این زمین در مانده کند.

تفسیر: این آیه شریفه برای سنت جاری در امت های گذشته، شاهد می آورد و می فرماید که: امت های گذشته با اینکه از مشرکین مکه قوی تر بودند، با این حال خداوند آنها را به کیفر مکر و تکذیبشان بگرفت. (۱۴)

۱۳- آیه ۲۱ سوره غافر

أَوَلَمْ یَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ فِیَنْظُرُوا کَیْفَ کَانَ عَاقِبَةُ الذِّینِ کَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ کَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَاراً فِی الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَ مَا کَانَ لَهُمْ مِنْ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ (۲)

ترجمه: و آیا آنها در زمین سیر نکردند تا بنگرند عاقبت کار کسانی که پیش از آنها بودند چگونه بوده؟ آنها از اینان از نظر نیرو (ی

قرار می دهند. قرآن برای سعادت بشر طراحی شده و برای سعادت انسان رعایت کلیه نکات آن ضروری است لذا زمانی که خدای متعال امری را مورد سرزنش و نکوهش به صورت متعدد قرار می دهد دلالت بر مهم بودن این امر و عبرت گرفتن اشخاص می باشد.

«سیر» بر دو قسم است: سیر جسمی و نظری، و دیگر سیر عقلی و فکری؛ اولی منوط است به حرکت شخص و سیر در زمین و دیدن محل و مکان کفار و مشرکان و عبرت گرفتن از ویرانی عمارات و آثار ایشان. دومی که سیر عقلی باشد منوط و مربوط است به مطالعه احوالات گذشتگان و تأمل در نتیجه (۱۶)

تفریح و تفریح

یکی از تأکیدهای دین اسلام همیشه مبنی بر این بوده که انسان نباید عمرش را در مسیر بیهوده سپری کرده و اسیر هوا و هوس و تمایلات شهوانی شود. عمر انسان سرمایه ارزشمندی بوده که باید برای حفظ و استفاده از آن باید انسان تلاش و جدیت کامل داشته باشد. انسان دارای دو بعد جسمانی و روحانی بوده که هر دو بر همدیگر تأثیر می گذارند و از نظر لغوی تفریح به معنای هر چیزی است که باعث شادی و نشاط گردد و اعم از تفریح حرکتی و غیر حرکتی است. این امر به صراحت در آیه ۱۸ سوره سبأ به آن اشاره شد است.

از مقاصد دیگر گردشگری که در فرهنگ اسلامی و دیگر فرهنگ ها به آن اشاره شده تفریح و تفریح است. قرآن کریم انسان را به بهره مندی از طبیعت و زیبایی های آن دعوت کرده و این امر را موجب سرور و بهجت شمرده است. از نیازهای فطری هر انسانی، گشت و گذار در زمین و رفع خستگی و نشاط بخشی به جسم و شادابی روح است. در اسلام نیز بسیار توصیه شده است که به دیدن طبیعت بروید. (۱۷)

قرآن شریف می فرماید: «قسم به عصر، که واقعاً انسان در معرض زیان است. مگر آنان که ایمان آورده اند و کارهای شایسته کرده و به حق و صبر، یکدیگر را توصیه کرده اند» (سوره عصر). ایرانیان با تمدنی کهن مسلمان شدند و اسلام ایشان را با امری بسیار مهم آشنا کرد. آن امر مهم این بود که برای وقت و زمان ارزش زیادی قایل شوند، در عین حال میانه روی و اعتدال را سرلوحه زندگی خود سازند. و تأیید این مطلب، سخن پیامبر (ص) به صحابه خود است که فرمودند: «به تفریح و بازی بپردازید، زیرا من دوست ندارم در دین شما سخت گیری دیده شود» (۱۸)

عبرت گیری

در بیش از ده آیه قرآن عبارت «فانظروا» بیان شده است که دلالت بر عبرت گیری دارد. قرآن همیشه به مساله عبرت و پندگیری توجه خاصی داشته است. پند را می توان عبرت گیری از روش های نادرست پیشینیان دانست تا انسان در سرنوشت مشابه گذشتگان گرفتار نشود. از جمله مهم ترین موارد درس گرفتن اشخاص در قرآن، ناسپاسی اقوام را موجب فروپاشی تمدن ها و ویرانه های تمدن باقی

تفسیر: می گویند (دوره الله) یعنی خدا او را هلاک کرد، و یا (دمر الله علیه) یعنی خدا هر چه او داشت بر سرش خراب کرد، حتی خودش و خانواده و خانه و ملکش را. و بنابراین، عبارت (دمر علیه) به طوری که دیگران هم گفته اند بلیغ تر از عبارت (دمر) است. و ضمیر در (امثالها) به کلمه (عاقبت) و یا عقوبتی که از مفاد کلام استفاده می شود برمی گردد. و مراد از (کافرین) کفار عهد رسول خدا هستند، و معنای آیه این است که: ای محمد آنها که به تو کفر می ورزند امثال این عقوبت ها و یا عاقبت ها را دارند. و اگر به امثال آنها تهدید کرده، با اینکه اگر عقوبتی نازل شود یکی است و مثل است نه امثال، برای این بوده که کفار در معرض عقوبتهای بسیاری هستند، - دنیوی و اخروی - هر چند که برای نابودی آنان به بیش از یکی نیازی نیست. ممکن هم هست مراد از (کافرین) مطلق کفار باشد و جمله مورد بحث از باب تاء سیس قاعده باشد.

قرآن کریم به دلیل نزول در موقعیت ها و عوامل مختلف به صورت یکجا به موضوعی خاص نپرداخته و در آیات مختلف به طور پراکنده گردشگری را مدنظر قرار داده است. برای تحقیق و تفحص در آیات قرآن باید با دید کلی به آیات آن نگریست. برای درک معنای خاص قرآن باید نگاهی کلی نگر به همه متن داشته باشیم.

آیات قرآن در رابطه با گردشگری به دو دسته تقسیم می شوند در برخی آیات به طور مستقیم و در برخی به طور غیر مستقیم به انجام سفر سفارش شده است. در برخی آیات نحل، آل عمران، انعام، روم، عنکبوت نمل و سبأ (۲) به طور مستقیم به انجام سفر تأکید شده است و همچنین در بسیاری از آیات گردشگری به طور غیر مستقیم و با بیان اهداف گردشگری بیان شده است.

آیات امر به گردشگری

با تحقیق و تفحص در آیات مذکور می توان دریافت که در بدو امر در بسیاری از موارد قرآن کریم از واژه های (سیروا) و (انظروا) استفاده کرده است. و با توجه به مسائل فقهی، این واژگان دلالت بر امر داشته و صرفاً به تشویق و ترغیب پرداخته نشده است. باید به این نکته توجه نمود که گردشگری را باید از واجبات کفایی یا عینی بر شمرد. اگر گردشگری را واجب کفایی تلقی کنیم با توجه به نفوذ شبکه های اجتماعی در بین مردم، انجام امر گردشگری و نشان دادن آن به سایر مردم موجب برداشت این واجب از سایرین می گردد. اما در صورتی که گردشگری را واجب عینی تلقی کنیم بر همه افراد واجب هست که به تحقیق و تفحص پرداخته و این امر الهی را به جا آورند.

آیات ایجاد انگیزه و تحریک در مسلمانان

در آیات ذکر شده در سوره روم خدای متعال به صورت سرزنش و نکوهش امر گردشگری را خطاب قرار داده است و افرادی را که گردشگری را انجام نمی دهند به صورت استفهامی مورد سرزنش

می مانند. همچنین در آیات ۹۸ تا ۹۶ سوره آل عمران بازدید از آثار گردشگری را به عنوان راهی برای خداشناسی بر شمرده است.

تامین قلوب از طریق گردشگری

یکی دیگر از اصول فقهی در اسلام تامین قلوب است که عبارت است از حمایت اقتصادی مسلمین و یا کفار توسط پیامبر، امام یا ولی امر مسلمین به منظور جلب آنان برای جهاد و دفاع از آنان. همان طور که در آیه قرآن اشاره شده است «نعمت خدایا یاد کنید آنگاه که دشمنان (یکدیگر) بودند؛ پس میان دل های شما الفت انداخت تا به لطف او برادران هم شدید» (۲) تامین قلوب در گسترش فرهنگ اسلامی، تشویق مردم به پذیرش اسلام و تحکیم مبانی عقیدتی و اخلاقی مسلمان سست ایمان سهم مهمی را برعهده دارد. یکی از موارد تامین قلوب در مورد کفار است. در عصر حاضر نیز افراد مسلمان می توانند ضمن گردشگری در کشورهای دیگر به روش های متفاوت به تامین قلوب پرداخته و مقدمات جذب کفار به اسلام را فراهم نمایند. گردشگر می تواند با انجام معامله صحیح و بر مبنای اسلام، هرچند بیشتر چهره واقعی اسلام را به کفار نشان داده و موجبات الفت را به وجود آورد. (۱۹)

آرامش روحی با طبیعت

«هم زیستی با طبیعت» تأثیر تعیین کننده ای در تقویت روحیه ی نشاط، طراوت و ایجاد آرامش عمیق درونی در اشخاص دارد. پناه بردن به طبیعت از جهات روان شناختی و فیزیکی فواید متعددی را بر انسان دارد که از جمله سبب تولید نشاط و سبک بالی، بالا رفتن میزان خوشحالی درونی و بیرونی، رفع خستگی های جسمی و روانی، تمدد اعصاب و حتی بالا رفتن طول عمر می گردد.

از ویژگی های دوران معاصر فقدان آرامش و افزایش روز افزون اضطراب است. به همین دلیل تلاش های بسیاری در حوزه های مختلف علم، پیرامون مبانی آرامش و نحوه تحقق آن انجام میگیرد. اگر تلاش و کوشش انسان ها را در طول تاریخ برای پیدا کردن آرامش از طرق صحیح و کاذب جمع آوری کنیم، کتاب بسیار قطوری را تشکیل می دهد. به طور کلی آرامش و دلهره، نقش بسیار مهمی در سلامت و بیماری فرد و جامعه و سعادت و بدبختی انسان ها دارد و چیزی نیست که بتوان از آن به آسانی گذشت؛ به همین دلیل تاکنون کتاب های زیادی نوشته شده که موضوع آن ها فقط نگرانی و راه مبارزه با آن و طرز به دست آوردن آرامش است. (۲۰)

قرآن کریم نگاه ویژه ای به موضوع آرامش دارد و بخش وسیعی از آموزه های آن به آرامش اختصاص یافته است. از نظر قرآن کریم تنها یاد خداوند سبحان آرام بخش دلها است. (۳) یاد خدا سرچشمه ای بی کران از آرامش و قدرت معنوی را داراست که هرگونه اضطراب و نگرانی را از انسان ها زدوده، در برابر هرگونه فشار درونی و بیرونی به انسان مصونیت می بخشد. باید توجه داشت که منظور از یاد خدا که مایه آرامش دل ها است، تنها این نیست که نام او را بر زبان آورد و مکرر تسبیح و تهلیل و تکبیر گویم، بلکه منظور آن است که با تمام وجود متوجه خداوند متعال، عظمت، و علم و آگاهی اش و حاضر و ناظر بودنش گردد و این توجه مبدا حرکت و فعالیت در وجود او به سوی جهاد و تلاش و نیکی ها گردد و میان او و گناه سد مستحکمی ایجاد کند. (۲۱)

از مصادیق بارز یاد خداوند سبحان توجه به مظاهر قدرت الهی در طبیعت است. طبیعت یکی از مهم ترین نشانه های خداوند متعال است. گاهی قرآن با ذکر نمونه ای از طبیعت در جهت تربیت نفس و جلوگیری از غفلت او سخن می گوید و تاکید دارد که در زمین گردش کنید و بر آنچه در آن خلق شده است بنگرید و ببینید. از طرفی اوصافی را برای طبیعت مانند «خضر» و «بهجه» ذکر می کند که نقش مهمی در نشاط، شادابی و آرامش بخشی دارد؛ بنابراین می توان گفت بین «گردش در طبیعت» و «آرامش» ارتباط محکمی وجود دارد. (۲۲)

نتیجه گیری

از دیدگاه قرآن کریم گردشگری امری نیکو بوده و انسان باید سپاسگذار آن باشد. خدای متعال در آیات متعدد به این امر توجه داشته و علاوه بر سفارش به انجام آن باید اهداف آن را استخراج کرده و مدنظر قرار داد. علت توجه قرآن به امر گردشگری عبارت است از عبرت گرفتن از حوادث روزگار، نگرش بر عظمت قدرت الهی در چگونگی پیدایش موجودات، مشاهده عاقبت مکذبین، مشاهده کسانی که حقایق را تکذیب کرده اند، مجرمینی که پیامبران را انکار کرده اند، علت هلاکت کافران، باور نمودن آیات الهی و دریافت حقایق می باشد.

یکی از مهم ترین هدف های گردشگری در قرآن، مشاهده آثار تاریخی، قصر پادشاهان و بناهای تاریخی می باشد. با مشاهده این آثار انسان از وقایع و بناهای تاریخی عبرت گرفته و پی به قدرت بی انتهای خداوند می برد.

References

1. Ashrafi SH, Farhang SM. Study and review of tourism and tourism in the light of the verses of the Holy Quran, conference on civil engineering, architecture and urban development in the countries of the Islamic world; 2017: p.25

2. Holy Quran

3. Shafaqi S, Hasanvand A, Moslehi M. Islamic tourism needs and possibilities and its approaches (from the perspective of the cultural model of Islam and Islamic Jurisprudence), *Regional Planning Journal*;2013: p.12
4. Shafaqi S, Hasanvand A, Moslehi M. Islamic tourism needs and possibilities and its approaches (from the perspective of the cultural model of Islam and Islamic Jurisprudence), *Regional Planning Journal*;2013: p.21
5. Tabatbai SMH. *Tafseer al-Mizan*, Islamic Publications Office;2006: p.20
6. Tabatbai SMH. *Tafseer al- Mizan*. Islamic Publications Office;2006: p.19
7. Tabatbai SMH. *Tafseer al-Mizan*, Islamic Publications Office;2006: p.301
8. Tabatbai SMH. *Tafseer al-Mizan*, Islamic Publications Office;2006: p.80
9. Tabatbai SMH. *Tafseer al-Mizan*, Islamic Publications Office;2006: p.18
10. Tabatbai SMH. *Tafseer al-Mizan*, Islamic Publications Office;2006: p.82
12. Tabatbai SMH. *Tafseer al-Mizan*, Islamic Publications Office;2006: p.340
13. Tabatbai SMH. *Tafseer al-Mizan*, Islamic Publications Office;2006: p.650
14. Tabatbai SMH. *Tafseer al-Mizan*, Islamic Publications Office;2006: p.250
15. Tabatbai SMH. *Tafseer al-Mizan*, Islamic Publications Office;2006: p.150
16. Koleyni MBY. Translation of Abbas Behnejad (2019), translation of *Usul Kafi*, Array Publications;2019: p.175.
17. Mohammadi B, Ghazizadeh K. Tourism objectives in travel and Islamic culture, *Kitab Vasant magazine*.2013; 4.30-48
18. Mohammadi Rey Shahri M. *Mizan al-Hikma*, translated by Hamid Reza Sheikhi, Publications of Dar al-Hadith Cultural Institute;1987: p.204
19. Javadi F, Barqai M. Income generation in the form of tourism from the point of view of jurisprudence, *Journal of Religious Studies*.2021: No. 10.10-36.
20. Makarem Shirazi N, et al. *Tafsir Nahosh*, Tehran, Darul-e-Maktab Islamia;1992: P.210
21. Makarem Shirazi N, et al. *Tafsir Nahosh*, Tehran, Darul-e-Maktab Islamia;1992: P.215
22. Amiri D, Vaezzadeh A. Examining the relationship between walking in nature and spiritual peace in the teachings of the Holy Qur'an, *Specialized Quarterly Journal of Qur'anic Thoughts*. 2018; No. 11.25-49